

↓
2.81-100

JANUSZ DYL SAC

PROBLEMATYKA DUSZPASTERSKA
SYNODU WŁOCŁAWSKIEGO
BISKUPA STANISŁAWA KARNKOWSKIEGO W 1579 ROKU

1. WSTĘP

Soborem, którego dekrety miały szczególne znaczenie dla życia Kościoła, dla jego praw i organizacji, był Sobór Trydencki (1545-1563). Odbywał się on w czasie szczytu zawieruchy reformacyjnej, dlatego też podjął wysiłek uzdrowienia relacji w Kościele. Dążył do odnowienia i uduchowienia struktur kościelnych, wzmocnienia dyscypliny, zreorganizowania i odnowienia ustawodawstwa kościelnego. Ogromnie ważne było wcielenie tych uchwał w życie, zwłaszcza zaś w dziedzinie duszpasterstwa. Początek polskiej drogi reform trydenckich stanowiło zatwierdzenie ich przez króla Zygmunta Augusta i senat na sejmie w Parczewie w 1564 roku. Król Zygmunt August przyjął z rąk nuncjusza papieskiego Jana Franciszka Commendoniego księgę uchwał Soboru Trydenckiego. W Polsce zaistniała paradoksalna sytuacja. Państwo bowiem uznało i przyjęło dekrety Soboru, gdy tymczasem Kościół w Polsce wstrzymywał się od ich zaakceptowania. Jednym z powodów była niepewna rola prymasa Jakuba Uchańskiego, zwolennika zwołania soboru narodowego¹

Przyjęcie uchwał soborowych na synodzie prowincjalnym metropolii lwowskiej w 1564 r. pod przewodnictwem abpa Pawła Tarły i przy współudziale

Dr hab. JANUSZ DYL SAC, prof. KUL – adiunkt Katedry Dziejów Teologii Instytutu Historii Kościoła KUL; adres do korespondencji: Al. Warszawska 31, 20-803 Lublin; e-mail: jdyl@kul.lublin.pl

¹ B. K u m o r, *Przyjęcie reformy trydenckiej w Kościele polskim. Synod piotrkowski w roku 1577*, w: *Historia Kościoła w Polsce*, red. B. Kumor, Z. Obertyński, t. I, cz. 2, Poznań–Warszawa 1974, s. 174-175.

nuncjusza Commendoniego nie miało zbyt dużego znaczenia. Realizacji reformy trydenckiej miała dokonać nowa generacja biskupów. Stało się to możliwe i konieczne, gdy na tronie polskim zasiadł król Stefan Batory, pragnący uporządkować również sprawy kościelne. Chociaż już wcześniej niektórzy biskupi zaczęli wprowadzać reformę w życie we własnych diecezjach, to w całym Kościele polskim realizacja uchwał Soboru rozpoczęła się w Piotrkowie Trybunalskim 19 maja 1577 r. pod przewodnictwem nuncjusza papieskiego Wincentego Lauriego i prymasa Uchańskiego. Wzięli w nim udział biskupi obydwu prowincji kościelnych osobiście lub przez swoich zastępców oraz delegaci kapituł katedralnych i opaci mniszych zakonów. Na synodzie uroczyście przyjęto dekrety dogmatyczne i reformistyczne Soboru Trydenckiego.

2. DZIAŁALNOŚĆ USTAWODAWCZA BISKUPA STANISŁAWA KARNKOWSKIEGO

W skład diecezji włocławskiej, którą od 1551 r. (tj. od synodu piotrkowskiego) zwano kujawsko-pomorską, wchodziły Kujawy i Pomorze² Pozostała ona zasadniczo w granicach swojej poprzedniczki – diecezji kruszwickiej, z pewnymi korektami terytorialnymi³ Dzisiaj trudno je dokładnie określić, ponieważ nie były one wówczas dokładnie oznaczone, przez co rodziły się zatargi między biskupami⁴ Wojny i nieporozumienia między książętami pomorskimi a władcami polskimi nie miały większego znaczenia dla kościelnej przynależności jurysdykcyjnej biskupa włocławskiego. Również krzyżakom nie udało się wytyczyć granic diecezji włocławskiej⁵

² B. K u m o r, *Granice metropolii i diecezji polskich (968-1939)*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 19(1969), s. 229.

³ W. A b r a h a m, *Organizacja Kościoła w Polsce do połowy XII w.*, Poznań 1962, s. 260.

⁴ S. L i b r o w s k i, *Kapituła katedralna włocławska. Zarys dziejów i organizacji*, Warszawa 1949, s. 6.

⁵ K. B i e s z k, *Walka Zakonu Krzyżackiego z Polską o przynależność kościelną archidiaconatu pomorskiego*, „Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu” 34(1927), passim; M. B i s k u p, *Z zagadnień wojskowości polskiej okresu wojny trzynastoletniej*, w: *Kazimierz Jagiellończyk. Zbiór studiów o Polsce drugiej połowy XV wieku*, red. M. Biskup, K. Górski, Warszawa 1987, s. 141.

W czasie reformacji istniała groźba odłączenia się wspomnianych terenów od Kościoła katolickiego. Biskupi zebrani w 1551 r. na synodzie prowincjalnym w Piotrkowie wręcz nakazali biskupowi wrocławskiemu, aby tytułował się nie tylko biskupem wrocławskim, ale także wrocławskim i pomorskim, co miało znaczyć, że diecezja składa się z Kujaw i Pomorza⁶

Biskup Stanisław Karnkowski, późniejszy prymas Polski, urodził się 10 maja 1520 r. w Karnkowie k. Włocławka, a zmarł 8 czerwca 1603 r. w Łowiczu⁷ Karnkowscy byli starą rodziną. Nazwisko rodowe przyjęli od rodzinnej miejscowości Karnkowo. Pierwszy historycznie znany przodek tego rodu to Jan z Dursznych i z Karnkowa, rotmistrz królewski⁸ Jego syna, Jana, zwano „Polakiem”, gdyż służył w Niemczech. W 1491 r. został mianowany w Rzeczypospolitej starostą głogowskim, a w 1502 r. kasztelanem gnieźnieńskim⁹ Ponieważ rodzinna miejscowość nie była bogata, Stanisław Karnkowski udał się do swojego stryja, biskupa wrocławskiego Jana¹⁰ Jemu zawdzięczał zdobycie gruntownego wykształcenia. Studiował na Uniwersytecie Jagiellońskim oraz w Padwie i Wittemberdze. Po powrocie do kraju w 1550 r. pracował jako sekretarz bpa Jana Drohojowskiego, a następnie w kancelarii króla Zygmunta II Augusta, również jako sekretarz. Od 1558 r. pełnił funkcję referendarza koronnego, a od 1563 r. wielkiego pisarza. Trafił na dwór królewski w latach jego największej świetności, związanej z rozkwitem renesansu i humanizmu¹¹. Uczestniczył we wszystkich wyjazdach dworu¹² W 1569 r. został mianowany biskupem kujawsko-pomorskim w 1567 r. 12 marca 1568 r. przeprowadził synod diecezjalny, na którym wydał zarządzenia zmierzające do reformy życia religijnego i kościelnego. założył seminarium duchowne we Włocławku¹³ Przebudował również zamek biskupi w tym mieście oraz

⁶ K. Ś m i g i e l, *Karnkowski Stanisław*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. VIII, Lublin 2000, kol. 855-857; Por. K u m o r, dz. cyt., s. 300.

⁷ Zob. *Dzieje teologii katolickiej w Polsce*, t. II: *Od Odrodzenia do Oświecenia*, cz. 1: *Teologia humanistyczna*; cz. 2: *Teologia neoscholastyczna i jej rozwój w akademiach i szkołach zakonnych*, Lublin 1975, passim.

⁸ T. Ż y c h l i ń s k i, *Złota księga szlachty polskiej*, Poznań 1879-1908, s. 65.

⁹ A. B i e n a s z e w s k i, *Urzędnicy wielkopolscy XVI-XVIII wieku*, Wrocław 1987, s. 37.

¹⁰ H. K o w a l s k a, *Karnkowski Stanisław*, PSB, XII, s. 77. Por. A. C h m i e l, *Album studiosorum Universitatis Cracoviensis*, t. II, Kraków 1892, s. 1892.

¹¹ Zob. S. C y n a r s k i, *Zygmunt August*, Wrocław 1988, s. 72.

¹² F. H i p l e r, W Z a k r z e w s k i, *Stanisłai Hosii... et quae ad eum scriptae sunt epistolae tum etiam orationes legationes*, t. I-II, Cracoviae 1879-1888, passim.

¹³ S. L i b r o w s k i, *400 lecie fundacji seminarium wrocławskiego (1568-1968)*, „Ar-

ufundował kościół w rodzinnym Karnkowie¹⁴ Odzyskał kościoły zabrane przez różnowierców w czasie reformacji protestanckiej¹⁵ Zwrócił też uwagę na opracowanie polskiego i katolickiego przekładu Pisma św. On to nakłonił Jakuba Wujka do rozpoczęcia prac nad tym dziełem. Przewodniczył komisji królewskiej powołanej 18 września 1568 r. do załagodzenia zatargu z Gdańskiem. Po śmierci króla Zygmunta II Augusta, nakłoniony przez nuncjusza papieskiego Giovanniego Francesco Commendone i kard. Stanisława Hozjusza, stał się nieoficjalnym organizatorem stronnictwa katolickiego, kierując działaniami prymasa Jakuba Uchańskiego. Przyczynił się do wyboru Henryka III Walezego na króla Polski w 1573 r., a trzy lata później Stefana Batorego, którego koronował i pobłogosławił jego związek małżeński z Anną Jagiellonką. Na życzenie króla w 1577 r. doprowadził do zwołania w Piotrkowie Trybunalskim synodu prowincjalnego, na którym przyjęto uchwały Soboru Trydenckiego. Dzięki poparciu króla Stefana Batorego w 1581 r. został koadiutorem arcybiskupa gnieźnieńskiego Jakuba Uchańskiego, a 15 marca 1581 r. został mianowany arcybiskupem gnieźnieńskim i prymasem Polski. Stolicę metropolitarną objął 29 stycznia 1582 r.¹⁶

Jako wielki sekretarz Zygmunta Augusta został przez niego mianowany biskupem kujawskim (1567). Na tym stanowisku zapoczątkował reformę swej diecezji, założył drugie w Polsce po braniewskim seminarium duchowne we Włocławku (1568), wydał katechizm polski i księgi liturgiczne. W Kaliszu (1586) i w Gnieźnie (1598) ufundował seminaria¹⁷

Karnkowski był autorem wielu traktatów politycznych, m.in. *De iure provinciali terrarum maiorumque civitatum Prussiae* (Kraków 1547), *De primatu senatorio Regni Poloniae* (Poznań 1593), *Deliberacja spółki i związku Korony Polskiej z Pany Chrześcijańskimi przeciwko Turkowi* (bmw. 1595). Opubliko-

chiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 17(1968), s. 179. Seminarium zostało ufundowane 16 marca 1568 r. W roku fundacji seminarium duchownego Włocławek posiadał dwie sięgające średniowiecznych czasów szkoły – pierwszą przy kościele św. Jana Chrzciciela (zob. M. M o r a w s k i, *Monografia Włocławka*, Włocławek 1933, s. 313), drugą zaś katedralną (zob. S. L i b r o w s k i, *Kapituła katedralna Włocławska*, Warszawa 1949, s. 140).

¹⁴ M. W r z e s z c z, *Karnkowo*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. VIII, Lublin 2000, kol. 855.

¹⁵ Ś m i g i e l, dz. cyt., kol. 856.

¹⁶ K. D o l a, *Katalog arcybiskupów i biskupów rezydencjalnych metropolii i diecezji polskich obrządku rzymsko-katolickiego do czasów współczesnych*, w: *Historia Kościoła w Polsce*, t. II, cz. 2, Poznań–Warszawa, s. 263.

¹⁷ B. K u m o r, *Przyjęcie reformy trydenckiej w Kościele polskim. Polski episkopat potrydencki*, w: *Historia Kościoła w Polsce*, t. I, cz. 2, Poznań–Warszawa 1974, s. 183-184.

wał rytuał rzymski pt. *Agendorum ecclesiasticorum liber in usum Provinciae Gnesnensis conscriptus* (Köln 1578) i obszerny katechizm pt. *Katechizm rzymski, to jest nauka chrześcijańska za rozkazaniem Concilium Trydenckiego i papieża wydana po łacinie, a teraz na nowo na polskie pytania i odpowiedzi przetożona* (Kraków 1603)¹⁸

W celu dostosowania polskiego prawa partykularnego do nowego ustawodawstwa ogólnokościelnego, zakreślonego przez dekrety Soboru Trydenckiego, synod powołał komisję złożoną z dwóch kanoników krakowskich, Stanisława Krasieńskiego i Marcina Izdbieńskiego. Miała ona za zadanie przejrzeć i dostosować do nowych wymogów zbiór polskiego prawa kościelnego. Jednakże nie wybrana komisja, lecz bp Stanisław Karnkowski skodyfikował polskie prawo partykularne i ogłosił je drukiem w 1579 r. Za podstawę tego zbioru służyły dawne polskie kodyfikacje i statuty synodów różnego rodzaju. Kiedy bp Stanisław Karnkowski obejmował swoją stolicę we Włocławku, znajdowała się w złym stanie, dlatego postanowił zwołać synod, który miał przyczynić się do spotęgowania wiary i gorliwości apostolskiej.

Sobór Trydencki na dwudziestej czwartej sesji w kanonie drugim postanowił, że synody diecezjalne powinny odbywać się corocznie, z wyjątkiem tego roku, w którym miał obradować synod metropolitalny, przypadający co trzy lata. Synody te w praktyce w żadnej diecezji corocznie się nie odbywały, chociaż dostrzegano ich potrzebę. Nawet prądy odrodzenia religijnego nie potrafiły dodać wewnętrznej siły życiowej do rozkwitu tej instytucji¹⁹

Karnkowski wkrótce po objęciu stolicy biskupiej, bo już 14 lutego 1568, wydał dekret zwołujący synod do Włocławka *ad diem Maris, alies feriam tertiam post Dominicam Reminiscere proxiam*²⁰, czyli na 16 marca. Był to pierwszy synod diecezjalny po zakończeniu Soboru Trydenckiego. Podczas obrad zamierzano przedstawić uchwały i dekrety soborowe oraz wprowadzić je w praktykę kościelną. Był to w diecezji w włocławskiej pierwszy synod, którego dokumenty wydano i ogłoszono drukiem u Materna Cholina w Kolonii²¹

¹⁸ Zob. J. K o r y t k o w s k i, *Arcybiskupi gnieźnieńscy, prymasowie i metropolici polscy od roku 1000 aż do roku 1821*, t. III, Gniezno 1889, s. 419-540; *Sacrum Poloniae Millenium. Rozprawy, szkice, materiały historyczne*, t. I, Lublin 1969.

¹⁹ W W ó j c i k, *Ze studiów nad synodami polskimi*, Lublin 1982, s. 131.

²⁰ Z. C h o d y ń s k i, *Statuta synod dioecesis Vladislaviensis et Pomeraniae, Varsaviae* 1890, s. 46.

²¹ S t a n i s l a u s K a r n k o w s k i, *Constitutiones in Dioecesana synodo. Vladislaviensi presidente... de Stanislao Carncovio eposcopo Vladislaviensi editae*, Coloniae 1572, s. 35; por. E. O z o r o w s k i, *Karnkowski*, w: *Słownik polskich teologów katolickich*, t. II, Warszawa 1983, s. 263.

We *Wstępie* dokumentu synodalnego z 1568 r. poinformowano, do kogo i w jakim celu przekazywane są synodalne konstytucje. Przeznaczone one były dla duchowieństwa diecezji, które miało, po zapoznaniu się z ich treścią, przestrzegać ich zawartości, nakazów i uchwał²² Synod na początku swoje uwagi i wskazania poświęcił kanonikom oraz ich obowiązkom. Zarówno kanonicy katedralni, jak i kapitulni powinni być wzorem i przykładem zachowania karność kościelnej dla kandydatów do kapłaństwa. Życiem i nauką powinni być nawet bardziej doskonałym wzorem niż inni kapłani. Mieli wznosić w znajomości Pisma św. i prawa kanonicznego. Kanonicy powinni gorliwie wypełniać służbę Bożą w katedrze czy kolegiacie. Synod zachęcał także, aby inni kapłani jakiegokolwiek stopnia uważnie wypełniali swoje obowiązki i swoją posługę²³ W jednym z fragmentów tego dokumentu poświęcono również uwagę kandydatom do kapłaństwa, „ponieważ zawsze będą posyłani nowi pracownicy do winnicy Pańskiej ciągłym jest przeto obowiązkiem, aby byli mający otrzymać święcenia, a zwłaszcza kapłaństwo jak najbardziej wypróbowani”²⁴ Powołując się na Sobór Trydencki, synod we Włocławku przyjął określony wiek do odpowiednich święceń: dwadzieścia dwa do subdiaconatu, dwadzieścia trzy do diakonatu i dwadzieścia pięć do prezbiteratu. Zarządzenie to dotyczyło także zakonników.²⁵

Innymi omawianymi tematami była sprawa egzaminatorów²⁵ oraz bolesna problem symonii²⁶, którą dokument uznawał za grzech śmiertelny i domagał się, aby przed każdym stopniem kapłaństwa składano przysięgę, że jest się od tego grzechu wolnym. Następnie dużą część swego dokumentu synod poświęcał obowiązkom proboszczów i wszystkich tych, którzy zajmowali się duszpasterstwem. Obowiązywało ich przekazywanie czystej nauki katolickiej, a w głoszeniu słowa Bożego i wyjaśnianiu Pisma św. wymagano posługiwania się tylko książkami katolickimi²⁷

Druga część dokumentu synodalnego bpa Karnkowskiego omawiała niektóre sakramenty, takie jak chrzest, Eucharystię, pokutę oraz namaszczenie chorych i sakrament małżeństwa²⁸ Scharakteryzowała także sakramentalia²⁹

²² K a r n k o w s k i, *Constitutiones in Dioecesana synodo Vladislaviensi*, s. 60.

²³ Tamże, s. 69.

²⁴ Tamże, s. 71.

²⁵ Tamże, s. 73.

²⁶ Tamże, s. 79.

²⁷ Tamże, s. 87-92.

²⁸ Tamże, s. 59-114.

²⁹ Tamże, s. 125-128.

Ostatnia część dokumentu synodalnego została poświęcona obowiązkom duchownych i dyscyplinie kościelnej.

3. POSŁUGA KAPŁAŃSKA I SPRAWOWANIE SAKRAMENTÓW

Niniejszy artykuł zajmuje się synodem zwołanym przez bpa Stanisława Karnkowskiego pismem z 20 lutego 1579 r. wydanym w Raciążku. Do udziału w obradach synodalnych na wtorek 28 kwietnia tego roku zwoływał wszystkich zobowiązanych.

Mając na uwadze niektóre powyższe dyspozycje, aktualne także w XVI w., bp Karnkowski podkreślał, że biskup diecezjalny powinien troszczyć się o kapłanów, którzy pracują w winnicy Pańskiej. Powinien także szczególną miłością otaczać kapłanów, troszczyć się o ich duchowy, intelektualny oraz moralny wzrost. Czynne miłosierdzie powinien okazać kapłanom, którzy znajdowali się w jakimkolwiek niebezpieczeństwie³⁰

Do obowiązków biskupa diecezjalnego należała troska o młodzież kształcąca się i wychowywaną w seminarium, aby nie zabrakło pracowników w winnicy Pańskiej. Jak podkreślono wyżej, Karnkowski dobrze wypełnił ten obowiązek, ponieważ ufundował seminarium duchowne. Klerycy uczący się w seminarium mieli zdobywać formację intelektualną i duchową, dlatego zobowiązywano ich do codziennego uczestnictwa we mszy św., do przystępowania do sakramentu pokuty przynajmniej raz w miesiącu, przyjmowania komunii św. każdego dnia oraz pomagania wikariuszom katedralnym w śpiewie. Powinni także ćwiczyć się w wymowie kościelnej oraz pilnie uczyć się tego, co wykładali profesorowie. W tym samym roku powołano także ekonomę generalnego, który dbał o sprawy gospodarcze³¹

Każdy biskup, pamiętając o słowach Pisma św.³² oraz o nauce synodu, powinien w różnych częściach swojej diecezji wygłaszać do wiernych kaza-

³⁰ Z. Chodyski, *Statuta synodalia dioecesis Vladislaviensis et Pomeraniae*, Warszawa 1890, s. 82.

³¹ S. Szczelowski, *Seminarium duchowne diecezji wrocławskiej*, „Ateneum Kapłańskie” 72(1969), s. 239.

³² Chodzi tutaj o dwa teksty: z Iz (55, 10-11): „Zaiste, podobnie jak ulewa i śnieg spadają z nieba i tam nie powracają, dopóki nie nawodnią ziemi, nie użyźnią jej i nie zapewnią uro-

nia, w których miał uczyć prawd wiary, życia zgodnego z przykazaniami Bożymi i kościelnymi. Synod podkreślał, że biskup diecezjalny otrzymał depozyt słowa Bożego od apostołów, którzy otrzymali go od Jezusa Chrystusa. Stąd jego obowiązkiem jest głoszenie słowa Bożego³³

Prawodawca diecezjalny zwrócił szczególną uwagę na zagadnienie sprawowania i przyjmowania sakramentów świętych, poświęcając im dużo miejsca w statutach synodalnych. Przede wszystkim przypominał kapłanom, że ciąży na nich obowiązek szafowania sakramentów, dlatego winni wyróżniać się nieskazitelnością obyczajów i świętością życia tak, by udzielali sakramentów z czystym sumieniem i godnie. Sprawując posługę sakramentalną, proboszczowie powinni pamiętać o godnym i świętym jej traktowaniu. Szafarz sakramentów powinien pamiętać o należytej pilności i uwadze oraz o konieczności posiadania należytej intencji. Te wszystkie wskazania miały uchronić kapłana przed ewentualnością popełniania błędów co do materii lub formy danego sakramentu³⁴

Odnośnie do sakramentu chrztu proboszczów zobowiązano do prowadzenia księgi ochrzczonych, która powinna zawierać następujące dane: imiona i nazwisko rodziców i rodziców chrzestnych, datę udzielania chrztu, czy ochrzczony pochodzi z prawego małżeństwa, imię i nazwisko szafarza udzielającego sakramentu³⁵ Ponadto proboszczowie zostali zobowiązani przez synod do udzielania chrztu wyłącznie w świątyniach. Jedynie w niebezpieczeństwie śmierci dziecka wolno było chrzcić w domu. W związku z tym proboszcz powinien pouczać parafian, iż w takim przypadku ważnie może ochrzcić nie tylko kapłan, lecz również osoba świecka, nie wyłączając heretyka, żyda czy poganina, byleby tylko posłużono się właściwą materią sakramentalną oraz przypisaną formą. Jeżeli zaś niebezpieczeństwo śmierci minęło, należało przynieść dziecko do kościoła celem uzupełnienia ceremonii³⁶

Prawodawca przypominał najpierw zasady wypełniania przepisów liturgicznych, aby woda chrzcielna potrzebna do sprawowania tego sakramentu została poświęcona w odpowiednim czasie oraz aby przechowywano ją w czystym

dzaju, tak iż wydaje nasienie dla siewcy i chleb dla jedzącego, tak słowo, które wychodzi z ust moich, nie wraca do Mnie bezowocnie, zanim wpierv nie dokona tego, co chciałem, i nie spełni pomyślnie swego posłannictwa” oraz Hbr (4, 12): „Żywe jest bowiem słowo Boże, skuteczne i ostrzejsze niż wszelki miecz obosieczny, przenikające aż do rozdzielenia duszy i ducha, stawów i szpiku, zdolne osądzić pragnienia i myśli serca”

³³ C h o d y ń s k i, *Statuta synodalia dioecesis Vladislaviensis et Pomeraniae*, s. 83.

³⁴ Tamże, s. 85.

³⁵ Tamże, s. 86.

³⁶ Tamże, s. 87.

naczyniu³⁷ Proboszczowie odpowiadali za to, aby woda się nie popsowała. Rodzicami chrzestnymi musieli być katolicy i musiało być ich dwoje. Powinni być wcześniej pouczeni przez proboszcza o swoich obowiązkach, o tym, że są odpowiedzialni przed Bogiem i Kościołem za katolickie wychowanie dziecka oraz o tym, że zaciągają pokrewieństwo duchowe. Prawodawca przypomniał proboszczom, że nie mogą odmawiać chrztu ani udzielania innych sakramentów z powodu zawiści, nienawiści czy nie uiszczonej dziesięciny albo z innych powodów. Biskup Karnkowski przypominał, że osoba ochrzczone przez heretyków według formuły przekazanej przez Jezusa Chrystusa nie będzie drugi raz ochrzczone, lecz jedynie powinna być ponownie włączona do Kościoła³⁸

Następnie prawodawca synodalny omówił sakrament pokuty. Karnkowski przypomniał proboszczom, żeby zwrócili szczególną uwagę na dobre przygotowanie wiernych do spowiedzi, czyli na rachunek sumienia, szczery żal za grzechy, mocne postanowienie poprawy, wyznanie grzechów przed kapłanem oraz pokutę nadaną przez kapłana, zadośćuczynienia Panu Bogu i bliźniemu³⁹ Proboszczowie mieli udzielać rozgrzeszenia tylko tym penitentom, którzy wykazywali skruchę, nie rozgrzeszać tych, którzy nie żałują. Nie wolno było udzielać rozgrzeszenia, jeśli duchowny nie słyszał grzechów spowiadającego się. Ponadto zakazany został w sakramencie pokuty pośpiech. Jeżeli proboszczowie chcieliby wypowiadać jak największą ilość wiernych w jak najkrótszym czasie, to oznaczałoby, że ryzykują zbawienie dusz. Aby dobrze wypowiadać penitentów, spowiednicy powinni znać różnicę pomiędzy grzechami ciężkimi a lekkimi. W myśl przepisów synodalnych żaden z kapłanów spowiedników nie mógł słuchać spowiedzi poza obrębem swojej parafii, chyba że otrzymał zgodę proboszcza. Nie wolno było też słuchać kilku spowiedzi naraz, a tylko jednego penitenta. Sami kapłani powinni rozszerzać swoją wiedzę o sakramencie pokuty; mieli dbać o rozwój życia duchowego, które jest pomocne przy sprawowaniu sakramentu pokuty. Do obowiązków kapłanów-spowiedników należało pouczanie wiernych o konieczności spowiedzi wielkanocnej i przyjmowaniu komunii świętej. Nikt nie może się uchylać od wypełniania tego nakazu. Na przesunięcie w czasie z uzasadnionych przyczyn mógł wyrazić zgodę jedynie własny proboszcz⁴⁰

³⁷ Tamże, s. 90.

³⁸ Tamże.

³⁹ Tamże, s. 91.

⁴⁰ Tamże.

Kolejnym omówionym sakramentem była Eucharystia. Podejmując ten temat, prawodawca synodalny upomniał proboszczów, aby Przenajświętszy Sakrament przechowywano w miejscu przyzwoitym i czystym oraz w estetycznej puszcze. Proboszcz powinien też pamiętać, aby co miesiąc był odnawiany. Należy również dbać, aby przed miejscem przechowywania Najświętszego Sakramentu płonęła lampka lub świeca, co przypominałoby o obecności Pana Jezusa, a tym samym skłaniało wiernych do większej czci, którą powinni Mu oddawać. Ołtarz, kielichy, obrusy, ampułki, palki, naczynia ołtarzowe, szaty liturgiczne miały być utrzymane w czystości i należyтым porządku. Ołtarz w czasie sprawowania Najświętszej Ofiary miał być wolny od innych rzeczy niezwiązanych z liturgią. Synod wymagał od kapłanów, aby sprawowali mszę św. tylko w kościele, to znaczy w miejscu świętym, pobłogosławionym przez Boga. Z tego powodu winni wystrzegać się, aby ich sumienia były zabrudzone grzechem śmiertelnym. Nie powinni sprawować mszy św., zanim nie wyspowiadają się z grzechu śmiertelnego. Podczas sprawowania Eucharystii kapłani mieli wykonywać właściwe gesty i głośno odmawiać modlitwy. Winni sprawować liturgię, wykonując wszystko dokładnie i rozważnie, bez pośpiechu. Na mszy św. – zalecał synod – winny być śpiewane tylko pieśni zatwierdzone przez Kościół i od dawna znane. Nie należało podczas Eucharystii śpiewać pieśni ludowych. Proboszczowie mieli pouczać parafian, że są zobowiązani do pełnego wysłuchania mszy św. we wszystkie niedziele i święta. Wierni mieli uczestniczyć we mszy św. z wiarą i pobożnością oraz opuszczać kościół po otrzymaniu błogosławieństwa i po pokropieniu wodą święconą⁴¹

Mówiąc o Eucharystii, synod przede wszystkim przypomniał kapłanom-celebransom o obowiązku godnego przystępowania do sprawowania Najświętszej Ofiary, co zakłada stan łaski uświęcającej. W przypadku obciążenia sumienia grzechem ciężkim celebrans powinien odbyć spowiedź sakramentalną. Nie wystarczał akt żalu, jeśli istniała sposobność skorzystania przed mszą św. z sakramentu pokuty. Prawodawca przypomniał kapłanom, aby wiernym udzielali sakramentu Eucharystii pod jedną postacią⁴² Każdy kapłan powinien troszczyć się w sposób szczególny, by celebrować Eucharystię z pobożnością i wewnętrznym udziałem myśli i serca oraz w stanie łaski uświęcającej. Biskup zachęcał kapłanów do wykorzystywania podczas celebracji eucharystycznej wszystkich swoich zdolności, aby ożywić uczestnictwo

⁴¹ Tamże, s. 92.

⁴² Tamże, s. 87.

wszystkich wiernych. Zobowiązywał do stosowania przy sprawowaniu Eucharystii obrzędów z zatwierdzonych przez kompetentną władzę ksiąg liturgicznych, niczego nie dodając, nie usuwając czy nie zmieniając⁴³

Następnym sakramentem omówionym przez prawodawcę synodalnego był sakrament małżeństwa. Nauka Kościoła katolickiego dotycząca tego sakramentu oparta została na Piśmie św. i Tradycji. Wydając określone przepisy, biskup Karnkowski przypomniał we wstępie do tematu, że zawarcie małżeństwa powinno być poprzedzone trzema zapowiedziami na uroczystych mszach św. w kolejne niedziele i święta; w przeciwnym razie małżeństwo nie mogło zostać zawarte. Godnym pochwały był zwyczaj spowiedzi i komunii świętej nowożeńców przed zawarciem małżeństwa. Synod polecał proboszczom, aby zachęcali wiernych do tego zwyczaju⁴⁴ Nie wolno było proboszczom udzielać sakramentu małżeństwa nie swoim parafianom ani też heretykom. Proboszczowie powinni mieć pod ręką księgę, w której zapiszą nazwiska zawierających małżeństwo, nazwisko udzielającego sakramentu małżeństwa oraz dwóch świadków⁴⁵ Troską proboszczów miało być to, aby zawierający małżeństwo dobrze znali *Modlitwę Pańską, Pozdrowienie Anielskie, Skład Apostolski* oraz *Dekalog*. Od adwentu do Objawienia Pańskiego oraz od Środy Popielcowej aż do końca oktawy wielkanocnej, zgodnie z dawnym zwyczajem, zabraniano udzielania małżeństw. W pozostałych okresach roku liturgicznego synod zezwalał na uroczyste udzielanie sakramentu małżeństwa. Proboszczowie ponadto byli zobowiązani znać postanowienia Soboru Trydenckiego, aby umieli rozpoznać przeszkody powinowactwa, pokrewieństwa oraz powinowactwa duchowego i do jakiego stopnia one sięgają. Jeżeli nauka Kościoła zabraniała zawarcia sakramentu małżeństwa, proboszczom nie wolno go było udzielać⁴⁶

Ostatnim sakramentem omówionym przez prawodawcę synodalnego był sakrament chorych, często zwany ostatnim namaszczeniem lub sakramentem namaszczenia chorych. Przypomniano proboszczom, że powinni wiernym obwieszczać moc, skuteczność i owoce duchowe tego sakramentu. Mieli go udzielać tylko chorym, i to tylko tym, którzy o niego poprosili. Udając się do chorego z wiatykiem, powinni być ubrani w komżę, stułę. Sakrament

⁴³ Tamże, s. 88.

⁴⁴ Tamże, s. 93.

⁴⁵ Tamże.

⁴⁶ Tamże, s. 94.

należy sprawować przy zapalonych świecach i z towarzyszącymi kapłanowi ministrantami, którzy mieli dzwonić dzwonkami⁴⁷

Synod zabraniał kapłanom złego prowadzenia się. Nie wolno im grzeszyć przeciwko szóstemu przykazaniu ani upijać się, chodzić do karczmy, grać w karty, opuszczać parafii pod żadnym pozorem bez pozwolenia biskupa. Poza tym prawodawca synodalny wielką wagę przykładał do troski o świątynię. Proboszczowie powinni gorliwie troszczyć się o wygląd kościoła zarówno wewnątrz, jak i zewnątrz, o teren wokół niego oraz uchronienie świątyni przed złodziejami. Kościół na noc powinien być zamknięty. Wygląd wewnątrz kościoła oraz czystość ołtarzy i szat liturgicznych wpływa na piękno liturgii i pozwala wiernym bardziej ją przeżywać – przypominał synod. Oprócz troski o kościół proboszcz miał obowiązek troszczyć się o dobra kościelne, plebanie i budynki gospodarcze. Wszystkie dobra winny być zapisane w księdze parafialnej w formie nowoczesnej księgi inwentarzowej, do której miał wgląd biskup w czasie wizytacji kanonicznej. Jak można się zorientować, nakreślone przez synod obowiązki duchowieństwa były duże. Nakładały na duchownych troskę o swoje życie duchowe, uświęcenie i godne sprawowanie liturgii i sakramentów. Nadto zobowiązywały do troski o wierznych, o ich życie duchowe, o dobra kościelne, świątynie i wszystko to, co podlegało duszpasterstwu. Tym samym biskup Stanisław Karnkowski wychodził naprzeciw postulatowi trudnych czasów, pragnąc, aby synod i jego dekrety pomagały w odrodzeniu Kościoła diecezjalnego⁴⁸

Odnośnie do sakramentu pokuty prawodawca zwracał uwagę na odpowiednie przygotowanie spowiednika do wypełniania swojej funkcji. Rola spowiednika jako sędziego wymagała niezbędnej wiedzy. Jako lekarz duchowy spowiednik winien odznaczać się dużą roztropnością, umiejętnością skutecznego przychodzenia z pomocą penitentom, a także dobrocią. Przystępując do sprawowania sakramentu pokuty, kapłan powinien sam być wolny od ciężkiej winy, miał pamiętać o tajemnicy spowiedzi oraz posiadać wymaganą jurysdykcję. Kapłani mieli obowiązek spowiadać tylko tych penitentów, którzy żałują za grzechy. Nie wolno było im udzielać rozgrzeszenia tym, którzy nie wykazywali żadnej skruchy i żalu za popełnione grzechy⁴⁹

Prawodawca synodalny zobowiązał także proboszczów do tego, aby przygotowywali narzeczonych do sakramentu małżeństwa, aby im uświadamiali

⁴⁷ Tamże, s. 93.

⁴⁸ Tamże, s. 87.

⁴⁹ Tamże.

wielką godność tego sakramentu, który jest obrazem oblubieńczej miłości Chrystusa do Kościoła. Powinni przypominać nowożeńcom o obowiązkach wynikających z sakramentu małżeństwa, zwłaszcza o sprawach prokreacji. Zostali zobowiązani do prowadzenia księgi sakramentu małżeństwa. Jednocześnie ostrzeżono proboszczów, że za wszelakie niedociągnięcia w tej dziedzinie będą odpowiedzialni przed biskupem i Bogiem⁵⁰

Oprócz sakramentów prawodawca synodalny wiele uwagi poświęcił sakramentaliom. Chociaż różnią się od sakramentów, to jednak i one wskazują na działanie łaski Chrystusa w różnych sytuacjach życiowych człowieka⁵¹. Ponieważ były i pozostają ważnym elementem liturgii Kościoła, synod mówił o sakramentaliach i określił ich rolę i miejsce. Najpierw biskup Karnkowski omawiał sprawę dotyczącą błogosławieństwa oleju świętego, czyli krzyżma. Olej krzyżma św. zgodnie ze starym zwyczajem Kościoła święcony był w Wielki Czwartek. Synod nakazywał zachować ten stary zwyczaj Kościoła. Olej krzyżma św. należało święcić co rok w kościele katedralnym lub innym, wyznaczonym przez ordynariusza. Miał on być święcony przez ordynariusza lub przez sufragana. Proboszczowie poszczególnych parafii zostali zobowiązani do corocznego zaopatrzenia się w olej krzyżma św. Mieli to uczynić jak najszybciej, a stary olej należało spalić. Biskup zabronił używać starego oleju, jeżeli będzie już nowy. Zabrania się pobierania jakichkolwiek opłat czy zwrotu podróży od kapłanów, którzy dostarczali olej do poszczególnych kościołów parafialnych. W tym miejscu znajdują się również przepisy dotyczące pogrzebu chrześcijańskiego⁵²

Bp Stanisław Karnkowski, opierając się na Piśmie św. i nauce Ojców Kościoła, przedstawił teologiczny wykład o znaczeniu obrzędów pogrzebowych. Ukazywał to zagadnienie w relacji do prawdy o obcowaniu świętych, a także w perspektywie czekającej każdego śmierci. Prawodawca synodalny nakazywał wszystkim kapłanom diecezji włocławskiej, aby należycie odprawiali pogrzeby z zachowaniem przypisanych modlitw oraz śpiewów zarówno w kościele, jak i podczas procesji do grobu. Proboszczowie oraz inni kapłani pracujący w parafii byli zobowiązani do pouczenia wiernych o czekającej każdego śmierci i zmartwychwstaniu. Prawodawca nakazywał, aby proboszczowie ofiarowali mszę św. w intencji zmarłych parafian; zabraniał jednak pobierania jakichkolwiek opłat z racji pogrzebów, gdyż nieludzką rzeczą

⁵⁰ Tamże.

⁵¹ B. N a d o l s k i, *Liturgika*, t. III, Poznań 1992, s. 217.

⁵² C h o d y ń s k i, *Statuta synodalia dioecesis Vladislaviensis et Pomeraniae*, s. 95.

byłoby uzyskiwać zyski na zmarłych braciach. Proboszczowie byli zobowiązani do prowadzenia księgi zmarłych⁵³

Prawodawca synodalny przestrzegał jednocześnie wiernych przed wykroczeniami dotyczącymi prawd wiary objawionych w Piśmie św. Podawał do wiadomości, że heretycy, schizmatycy, ekskomunikowani oraz ci, którzy popełnili zabójstwo, nie będą mieli pogrzebu katolickiego i nie będą pochowani na cmentarzu. Wyjątek stanowić będą ci, którzy przed śmiercią okazali skruchę i nawrócili się. Proboszczowie mieli obowiązek dbać o cmentarz. Biskup nakazywał, aby cmentarze były ogrodzone i utrzymane w należyтым porządku⁵⁴

W dalszej części uchwał synodalnych prawodawca synodalny zwrócił uwagę na poświęcenia owoców, wody, palm, świec, popiołu i potraw wielkanocnych. Nakazywał, aby proboszczowie we wszystkich błogosławieństwach posługiwali się modlitwami z ksiąg rytualnych, niczego nie opuszczając. Proboszczowie powinni wykorzystywać uroczyste błogosławieństwa, aby pouczyć wiernych, żeby nie używali poświęconych rzeczy jako zabobonów⁵⁵

4. PROBLEMATYKA DUSZPASTERSKO-DYSCYPLINARNA

Prawodawca synodalny w ostatniej części statutów omówił karność i dyscyplinę kościelną. Pragnąc, aby uchwały synodu były wprowadzane w życie, nakazał nałożyć określone sankcje. Jednak na początku przypominał duchownym o ich odpowiedzialności przed Bogiem za styl życia kapłańskiego. Powinno to ich skłonić do poprawy obyczajów i zerwania z wszelkimi przejawami grzechu i zła. Wzywał do posłuszeństwa biskupowi, informował, że nieprzestrzeganie postanowień synodu spowoduje zaciąganie określonych kar kościelnych dla duchownych. Prawodawca przypominał jednocześnie o obowiązku noszenia tonsury oraz o zakazie noszenia brody. Tonsura była znakiem przynależności do Chrystusa, przypominała koronę cierniową Chrystusa. Duchowni powinni też odpowiednio się ubierać; nie jak osoby świeckie, ale jak duchowne; nie przystoi nosić szat lśniących, miękkich, wyszukanych lub

⁵³ Tamże, s. 96.

⁵⁴ Tamże.

⁵⁵ Tamże.

brudnych i zaniedbanych. Strojem kapłana powinna być długa, czysta i schludna szata, bowiem podkreśla ona godność osoby duchownej. Za zaniedbania określono konsekwencje⁵⁶

Pod względem wewnętrznym prawodawca synodalny nakazał kapłanom pobożne odmawianie brewiarza i odprawianie mszy św. Za zaniedbania w tym względzie kapłan odpowiada przed Bogiem. Synod piętnował pijaństwo duchownych, stwierdzając, że prowadzi ono do innych grzechów; kapłan nie powinien przebywać w karczmach⁵⁷ Prawodawca walczy też z konkubinatem księży. Karnkowski zabraniał utrzymywania w domu konkubin lub kobiet podejrzewanych o konkubinat z innymi. Do osób „podejrzanych” zaliczono te, które nie rozpoczęły 60. roku życia, posiadały złą opinię oraz były plotkarskie. Jako gospodynię proponował starszą kobietę.

Bp Karnkowski pamiętał także o wypoczynku księży, którzy powinni jednak pamiętać, że poza parafią także są kapłanami i nie mogą się zgorszenia. Wzywał kapłanów do hojności względem potrzebujących i biednych, aby tak żyli, jak nauczają. Lichwa, handel i skąpstwo, a także zajmowanie się sprawami świeckimi zostały przez synod surowo zabronione. Synod zalecił kapłanom, by w obcowaniu z ludźmi byli spokojni, łagodni, unikający gniewu i wybuchowości; niedopuszczalne jest podnoszenie ręki na innych. Powinni unikać kontaktów z ludźmi zepsutymi moralnie, ale gdy chcą ich nawrócić, to powinni pamiętać o swojej godności. Jako kapłani powinni dawać przykład słowem i czynem. Ich mowa winna być nacechowana roztropnością, prawdowością i powagą. Kłamstwo, oszczerstwo i pochlebstwo czy puste słowa – to wszystko nie przystoi sługom Kościoła. W swojej działalności nie mogą zapominać o godności kapłańskiej, szafarzy tajemnic Bożych i rozdawców łaski Bożej. Wiodącą cnotą w ich postępowaniu winna być miłość; poza tym powinni pielęgnować w sobie pokorę, cierpliwość, sprawiedliwość, umiarkowanie oraz inne cnoty chrześcijańskie. Jeżeli chodzi o subdiakonów i diakonów oraz duchownych niższych święceń, to prawodawca nakazał im korzystać raz na miesiąc ze spowiedzi u spowiedników przeznaczonych dla duchownych. Po spowiedzi powinni przystąpić do komunii świętej⁵⁸ Synod zaliczył obowiązek spowiedzi do tematyki związanej z karnością kapłańską. Spowiednik jako lekarz duchowy winien odznaczać się dużą wytrwałością i umiejętnością skutecznego przychodzenia penitentom z pomocą; powinien być zara-

⁵⁶ Tamże, s. 97.

⁵⁷ Tamże, s. 98.

⁵⁸ Tamże, s. 99.

zem sędzią i lekarzem. Kapłani też powinni się spowiadać. Rola kapłana-spowiednika wymagała, aby znali rodzaje grzechów, kar kościelnych, rezerwy papieskie i biskupie. Na tej kanwie bp Karnkowski omawiał kwestę kar kościelnych. Wszyscy, którzy nie przestrzegali postanowień statutów, podlegali karze zarezerwowanej biskupowi ordynariuszowi. Również rezerwatem biskupim obejmował prawodawca nakładanie lub zdejmowanie kar arbitralnych dotyczących zarówno poszczególnych miejsc, jak i osób⁵⁹

Życie religijne w diecezji kujawsko-pomorskiej XVI w. nie przedstawiało się najlepiej. Cechą charakterystyczną był konformizm, ale istniały pewne marginesy swobody w postępowaniu, które pozwalały wyróżnić pośród ogółu chrześcijan pewne grupy różniące się intensywnością życia religijnego⁶⁰ Dla wiernych na terenie diecezji nie tylko niezrozumiały był język, ale także gesty liturgiczne. Mszę św. traktowano niejednokrotnie magicznie nie tylko w kręgach świeckich, ale także duchownych. W ogóle panowała duża ignorancja wśród duchowieństwa, powołanego do właściwego kształtowania życia religijnego wiernych i za nie odpowiedzialnego. Zarzutów kierowanych pod ich adresem było wiele, np. uleganie nowinkom heretyckim, chciwość, złe postępowanie moralne, symonia, nieuctwo, lekceważenie swoich obowiązków, brak rezydencji w swojej parafii. Z tego względu – stwierdza synod – biskup diecezjalny powinien każdego roku objeżdżać wszystkie części diecezji oraz usuwać błędy duszpasterskie, szczególnie te wynikające z wpływu nauki protestanckiej. Do biskupa należała troska o czuwanie nad prawowiernością nauki, aby duchowni nie głosili, bardziej nieświadomie niż świadomie, nauki niezgodnej z oficjalną doktryną Kościoła. Synod zobowiązywał każdorazowego biskupa do napominania tych kapłanów, którzy ulegli wpływom protestantyzmu. Nakładał też na duchownych obowiązek rezydencji na terenie swojej parafii. Kapłani powinni świecić przykładem dla świeckich, dawać świadectwo życia według nauki i postępowania Jezusa Chrystusa; powinni też przykładać się do jak najlepszego wypełniania obowiązków duszpasterskich⁶¹

Jednym z ważniejszych obowiązków biskupa diecezjalnego miało być – według określenia synodu – dbanie o „kościół kościołów”, czyli o katedrę⁶² Innym nakazem, dość rzadkim w dniach dzisiejszych, było podkreślenie, że obowiązkiem biskupa jest zadbanie, aby jego rodzina żyła zgodnie z nauką

⁵⁹ Tamże, s. 100.

⁶⁰ E. Wiśniewski, *Przemiany w życiu religijnym społeczeństwa zachodnioeuropejskiego w XIV-XV wieku*, „Znak” 23(1971), s. 865.

⁶¹ Chodyński, *Statuta synodalia dioecesis Vladislaviensis et Pomeraniae*, s. 83.

⁶² Tamże, s. 88.

Kościółu i nie dawała zgorszenia wiernym. Jednocześnie nie powinna czerpać żadnych korzyści materialnych z dóbr kościelnych. Gdyby czerpała korzyści, to winę ponosi biskup i on będzie przed Bogiem odpowiadał za ten grzech⁶³

Biskup powinien być dla innych wzorem prawdziwej cnoty i pobożności i kierować się słowami zapisanymi w Księdze Kapłańskiej: „Bądźcie świętymi, bo Ja jestem święty, Pan, Bóg wasz” (Kpł 19, 2); oraz słowa Jezusa Chrystusa skierowane do apostołów: „Bądźcie więc doskonali, jak doskonały jest Ojciec wasz niebieski” (Mt 5, 48). Statuty synodalne przypomniały, że życie biskupa to nie tylko działalność duszpasterska, ale także i przede wszystkim modlitwa; biskup powinien poświęcać jej wiele czasu, wchodząc w szczególną i głęboką zażyłość z Chrystusem, dobrym Pasterzem. Modlitwa biskupa nie powinna ograniczać się tylko do samego brewiarza. Bardzo ważna jest Eucharystia, którą powinien sprawować codziennie. Ma ją przeżywać jako centralną chwilę dnia i posługi, wynik szczerego pragnienia oraz okazję do głębokiego i owocnego spotkania z Chrystusem. Zadaniem biskupa jest uświadamiać kapłanów, aby Eucharystię sprawowali z dużą pobożnością⁶⁴

Synod zobowiązywał i wzywał biskupów do troski i opieki nad biednymi, chorymi, ubogimi, potrzebującymi opieki duchowej i materialnej. Powinni go w tym wspierać wszyscy kapłani⁶⁵

Reasumując – w świetle przytoczonych statutów synodalnych biskup odpowiadał za diecezję i wiernych przed samym Bogiem. Kapłani jako jego współpracownicy byli zobowiązani do pomocy biskupowi. Wszystko to zaś „spotkało się” ze wspólnym problemem, jaki stanowił protestantyzm.

Na omawianym synodzie szczególną uwagę zwrócono duchowieństwu na głoszenie słowa Bożego. Synod podkreślał, aby kapłani przekazywali zdrową naukę zgodnie z nauczaniem Kościoła⁶⁶ Oczywiście, co synod mocno zaakcentował, w parze z głoszoną nauką powinien iść odpowiedni poziom życia nauczającego. Zwłaszcza kaznodzieja powinien występować z czystym sumieniem tak, aby jego posłannictwo nabierało większej mocy. Jeżeli już jego sumienie byłoby obciążone grzechem ciężkim, powinien najpierw skorzystać z sakramentu pokuty⁶⁷

⁶³ Tamże, s., 83.

⁶⁴ Tamże, s. 27, 84.

⁶⁵ Tamże, s. 84.

⁶⁶ Tamże.

⁶⁷ Tamże.

Odpowiedzialność za nauczanie w parafii ponosił proboszcz. Miał obowiązek w niedziele i święta głosić kazania, opierając je na *Składzie Apostolskim*, *Dekalogu* i *Modlitwie Pańskiej*. Proboszczowie powinni piętnować błędy heretyków, zwalczając je argumentami z Pisma św., Ojców Kościoła, dekretów soborowych oraz Tradycji. Należało przy tym unikać formy gawędziarskiej i żartobliwej. Nie powinno się wtrącać do kazań bajek i gorszących opowiadań⁶⁸ Nadto proboszczów zobowiązano do przypominania wiernym wykazu dni świątecznych z jednoczesną zachętą do godnego ich przeżywania. Mieli przestrzegać słuchaczy przed niewłaściwymi zajęciami i czynnościami, które naruszały charakter dni świątecznych. W nauczaniu kaznodziejskim proboszczowie mieli korzystać z Biblii, dekretów Soboru Trydenckiego; winni posiadać brewiarz oraz księgę udzielania sakramentów. Proboszczowie powinni poznawać swoich parafian⁶⁹

Synod przypomniał kapłanom o powołaniu ich do świętości. Biskup Karłowicki zobowiązał kapłanów do codziennego czytania, słuchania i rozważania słowa Bożego, do życia w stanie łaski uświęcającej, do stałego postępu w wierze i doskonałości. Mieli stawać się z dnia na dzień coraz doskonalszymi uczniami Chrystusa⁷⁰

5. ZAKOŃCZENIE

Dekrety Soboru Trydenckiego miały szczególne znaczenie dla życia Kościoła. Sobór był odpowiedzią, „lekarstwem” na szeroko rozumiany ruch reformacyjny. Początek polskiej drogi reform trydenckich stanowiło zatwierdzenie dekretów soborowych przez króla Zygmunta II Augusta i senat w Parczewie w 1564 r. Episkopat polski przyjął dekrety 19 maja 1577 r.

Omawiany Synod, wprowadzający reformy trydenckie na teren rozległej diecezji włocławskiej, zwrócił szczególną uwagę na nauczanie religijne. Położył nacisk na głoszenie słowa Bożego przez duchownych. Jednak bez zezwolenia ordynariusza miejsca nikomu nie wolno było tego czynić. Nauczający

⁶⁸ Dostrzega się tutaj początki metody teologicznej, zwanej teologią pozytywną; zob. A. L u b i k, *Cano, Canus, Melchior OP*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. II, Lublin 1985, kol. 1311-1312.

⁶⁹ C h o d y ń s k i, *Statuta synodalia dioecesis Vladislaviensis et Pomeraniae*, s. 86.

⁷⁰ Tamże, s. 88.

kapłan zawsze powinien być w stanie łaski uświęcającej. Jako czas głoszenia słowa Bożego zostały wskazane wszystkie niedziele i święta uroczyste w ciągu roku. Każdy wierny powinien słuchać słowa Bożego w swojej parafii. Kaznodzieje zaś powinni piętnować wszelakie błędy heretyków, unikać formy gawędziarskiej, żartobliwej i obraźliwej. Nie powinien kłamać oraz używać obraźliwych opowiadań. Duszpasterze zostali przez synod zobowiązani do przypominania wiernym wykazu dni świątecznych; winni ich przestrzegać przed niewłaściwymi zajęciami i czynnościami, które naruszają charakter dni świętych, jak uczty, pijaństwa, lubieżności i rozpusty. Synod zachęcał także do tworzenia bractw, szkół, stowarzyszeń. Polecał jednak, aby każdą grupą zajmował się kapłan.

Recepcja Tridentinum w diecezji wrocławskiej, podobnie jak w całym Kościele, przebiegała stopniowo. Omawiany synod swoimi postanowieniami duszpasterskimi wzmacniał dyscyplinę i organizację Kościoła wrocławskiego.

THE PASTORATE PROBLEMS
OF BISHOP STANISŁAW KARNKOWSKI'S
WŁOCŁAWEK SYNOD IN 1579

S u m m a r y

The convention whose decrees had a special significance for the life of the Catholic Church, for its laws and organization, was the Trent Council (1545-1563). The start of the Polish way of introducing the Trent reforms was acceptance of the resolutions by King Sigismund August and by the Senate at the Sejm in Parczew in 1564 from the Pope's nuncio, John Francis Commendon. The Polish Episcopate, however, because of an undecided attitude of Primate Jakub Uchański, who wanted to convene a national council, as well as because of the uncertain political situation caused by expiration of the Jagellonian dynasty, abstained from accepting the resolutions.

The Włocławek Diocese, that from 1551 was called Kujawsko-Pomorska, consisted of Kujawy and the Gdańsk Pomerania. The impact of the Reformation was very strong there. A positive role in consolidating Catholicism in the diocese was played by Bishop Stanisław Karnkowski, who was to become the Polish Primate. He was born in Karnkowo, near Włocławek, on 10 May 1520, and died in Łowicz on 8 June 1603. He was appointed Bishop of the Kujawsko-Pomorska diocese on 1 October 1567. In 1569 he established the Theological Seminary in Włocławek. He induced Jakub Wujek to make a Polish translation of the Holy Writ. He also crowned Stefan Batory and blessed his marriage to Anna Jagiellonka. On 29 January 1582 he succeeded to the Metropolitan See in Gniezno. He also established the Theological Seminary in Gniezno. He was the author of many political treatises.

Soon after he succeeded to the bishop's office, on 14 February 1568, Bishop Stanisław Karnkowski issued a decree convening a Synod to Włocławek *ad diem Maris, alies feriam tertiam post Dominicam Reminiscere proxiam*, which was on 16 March. The Synod introducing the Trend reforms in the area of the vast Włocławek Diocese, emphasized the religious teaching. It also stressed preaching God's Word by the clergy. However, in order to avoid delivering homilies by undesirable preachers, no-one could do it without the Ordinary's permission. The teaching priest should be in the state of sanctifying grace and he should preach on every Sunday and holiday and condemn all heretic errors; and the faithful should listen to the homilies in their parishes. Priests should warn people against improper occupations on holidays. The Synod recommended establishing brotherhoods, schools and associations, however, they were personally supervised by a priest. In their preaching parish priests should make use of the Holy Writ, the decrees of the Council of Trent, the breviary and the sacramentary. Finally the Synod reminded priests that they were called to sanctity, so they should make constant progress in their faith and perfection.

It should be noted that the convention that is discussed in the article was the first Włocławek Synod whose documents were published; they were printed by Matern Holin in Cologne.

Translated by Tadeusz Karłowicz

Słowa kluczowe: duszpasterstwo, bp Stanisław Karnkowski, Włocławek.

Key words: pastorate, Bishop Stanisław Karnkowski, Włocławek.